

Po letu 1931 so si vse desničarske sile v Španiji nadele fašistično obleko. Sila razmer jih je prisilila k temu; in ker je danes na svetu, zlasti pa v Španiji že tako, da je ljudem treba priti z nekim socialnim programom, je José-Antonio Primo de Rivera, sin znanega monarhističnega diktatorja, ki oficijelno vodi fašistično gibanje ‚Falango‘, zasolil svoj fašistični program s komunističnimi idejami in vpeljal v Španijo musolinizem, ki ga španska desnica še ni imela

Praga

France Mesesnel

(Podlistek o jesenskem in pomladnem obisku.)

V moji mladosti, ko sem več let preživel v starodavni Pragi, me je nepremagljiva sila vedno znova gnala na romanja po ozkih, krivih, nenadno presekanih ulicah starih okrajev, kjer se vrsti trgovina za trgovino, nad njimi pa se dvigajo včasih čudovite fasade starih hiš. Navadno jih je težko opaziti, ker tisto življenje, ki ga je ustvarila ulica v pritličju te večnadstropne mestne zgradbe, pritegne vso pozornost in pa, ker je neka nepopisna barva ali patina na oko izenačila vse fasade hiš, palač, samostanov, cerkva in stolpov, ki jih je to čudovito mesto polno. Še celo široka reka, ki se razprostira med obema bregovoma, ne prinaša posebne spremembe; tudi ona je enako negmotna, prevlečena z isto barvo in prilagojena celotni sliki stare Prage.

Pozimi, ko sem se najrajši udajal vsakodnevnim potovanjem po mestu, je navadno cele tedne ležala gosta megla vse do tal. V megli, ki se ni umikala ničemur, so plavale saje in se spajale z njo v masno plast, držečo se fasad, tal, neba in duš. Pod njo izgine vsa gmotna resničnost in polagoma izgube svoje materialno življenje posamezne hiše, potem celi okraj, končno pa človek spozna, da je vse mesto postalo premakljiva senca, vsa nagrmadena iz fantastičnih oblik davne preteklosti, klasične volje komaj umrle dobe in današnjega dne, ki se prav za prav nikjer ne loči natanko od preteklosti. Mrak, v katerega je potopljeno mesto, je tako stalen pojav, da ga prav nič ne moti sonce, viseče nekje nad mestom na nebu, ki ga komaj slutiš. Njegova svetloba je luč zakritega reflektorja, ki sveti nekje za strehami s svojo neresnično lučjo in spaja vse v rahlo vijoličasto sliko iz fantastične preteklosti. Tako izzveni spodnja plast ulic v stolpe in kupole, kakor da so le dekoracije vrhov.

V medlo svetlobo zameglenega starega mesta zveni neprekinjen šum, ki je tako enakomeren, da ni mogoče razločevati njegovih sestavin. Zato je človek zelo lahko sam v tem trušču, še celo osamljen je lahko v prostoru

brez jutra in večera. Potopiš se v mračno gmoto, ki od pamtiveka živi svoje lastno življenje, kot bi hodil skozi njo po predoru ali umetni pasaži.

Včasih se zgodi, da je dan še bolj vlažen; tedaj je megla redkejša in vsa rosna, nad reko postaja celo sinja in skozi njo se črta obris streh na nasprotnem bregu. Gola drevesa z nagimi vejami pa rišejo fino grafiko v prosojno sivino. Črno-siva ploskev rečne gladine je presekana z belo črto pene, ki se razblinja na jezu, brez šuma, brez dejanja, kot na japonskem lesorezu.

Potem pa nekega dne, ko opravljaš svoj neizogibni in ljubi izprehod po nabrežju pod krivenčastimi akacijami, nenadoma zagledaš nebo. Voda zadiši trpko, ne več po splošni vlagi, na njej se zibljejo race, okoli ograj in nad grabljami pred starodavnim mlinom vzletajo in kriče galebi. Gladina reke se širi, na ozkih jezicah njenih zaraščenih otokov trava ni več začrnel mah in celo topoli prično brsteti. Razloči se nasprotni breg, hiše, mesto se dviga do holmov na obzorju. Tudi tam so cerkve, stolpi. Sonce zasiže in ustvari distance, obrazi so polni sanj in neredko se vidi deklinski smeh sredi tuje gneče, topel in odsoten. Prva, zgodna pomlad je prišla! Kriki in šumi v mestu se ločujejo, čas dobi meje, vizija preteklosti razpade v stvarne sestavine. Vsa veličina postane svetlejša, človek ni več truden sanjač, marveč se včleni v mestni organizem, ki ga sprejme v svojo neskončno sestavljeno pravilnost.

Na drugem bregu široke Vltave, nad iglami stolpov in klobuki kupol se zasvetijo in te privabijo strehe Hradčan in vrhovi katedrale: venec, ki mu ne čas, ne mnogobrojni razgledničarji niso mogli spremeniti veličastja.

* * *

Nad tem resnobnim in tišjim okrajem kakor da bedi dobrotni duh modrijana. Grad je od nekdanj v Pragi sam zase, ne-le, ker ga dviga naravni grič precej strmo nad Vltavo in Malo Strano, ampak tudi zaradi svoje srednjeveške trdnjavske izločenosti, ki se je kasneje, ko so podrli utrdbe in zasuli jarke, stopnjevala v dvorsko izolacijo. Ves okraj je tihoten kvartir hladnih in pa mogočnih palač, zelo resnih samostanov, pa tudi veselega baroka, znamenj nad krasnimi akacijami na tlakovanih trgih ter vrtov, ki so po dolgem negovanju zrasli v prave bajke na Hradčanskih pobočjih. Je tudi nekaj zasebnih hiš in celo gostiln, branjarij; toda življenje hodi tod počasneje in zato so skoraj tuje v tem ozračju plemiške preteklosti in resnobne sedanjosti. Praški grad sam pa je tako prevzel poslanstvo, ki so mu ga dali nekdanji češki vladarji.

S tem, da je postal grad po revoluciji živo poslopje, ki se včlenja z novim odstavkom v življenjsko povest naroda, so nastale tudi nove naloge

za njegovo vzdrževanje, adaptacije, konserviranje in za njegovo prilagajevanje današnjim namenom. Če se zamislimo v bogato preteklost tega arhitekturnega kompleksa, občutimo vso težo naloge, ki jo ima današnji grajski arhitekt: je ena najbolj živih nalog, ki ji ne more do živega količčaj šolsko misleč človek, marveč le izrazit umetnik. Vsa erudicija, za delo sicer neizogibno potrebna, sama nič ne pomaga pri takih nalogah, ker na gradu ne gre le za posamezne rešitve, ampak za celotno naziranje, ki more ves kompleks genialno preobraziti in mu vendar ohraniti vse dosedanje lepote, ali pa ga brezdušno konservirati po pravilih in principih vede.

Na tretjem grajskem dvorišču kipe v nebo stolpi stare katedrale, dovršene šele v najnovejšem času. Moderni čas ji je dal veliko rozeto, slikana okna v ladjah, zahodna vrata, oltarje; če ni vse grandiozno, je vsaj odkritosrčno in gotovo vse, kar je naš čas umetniško dobrega zmožel. Tako je po gotiki vdruhič prekršena starinska oblika. Vstop skozi zahodni portal ti odkrije največjo povojno spremembo; tam, kjer so desetletja stali odri in so po nekaterih klasicističnih risbah klesali in skladali kamne, je danes snažen, prostoren prostor, ki se ves gubi v višino in v družbi s starim prezbiterijem doni v mogočnem akordu. V njem se potaplja vsa nedoraslost drobnarij, v njem se duši tudi znani Bilkov Krist, ki je tukaj postal ploščat in nemonumentalen. Stopaš proti vzhodu, doživljajoč vso to mogočnost in že stojiš pod ostrimi loki majhnih arkad Matije z Arrasa, ki je morda v težkih sanjah hudiču iztrgal svoje elementarno znanje. Okoli oltarja sede danes korarji v krznenih pelerinah in rezko, enolično pojo svojo molitev. S kora na severu done orgle in odpevajo pevci — vse doni v mogočnost obvladanega prostora, obokanega že skoraj v poltemi nad ogromnimi okni. Le včasih se krik molitve zaleti pod okna kot ptica, ki hoče v svobodo. Odhajaš in s stolpa se oglasi zvon, ki ga v mestu skoro nikoli ne slišiš. S svojim glasom obvlada dvorišča, grad, strogo loči in privlači. Grad je zase, po njem korakajo legijonarji, straže, v nedeljo po njem jarko zveni vojaška godba. Starina živi dalje, kot okvir novega življenja. Nemir, ki ga v srce vsadi obisk katedrale, se zgladi na grajskih trgih, stavbah in vrtovih. Nad njimi bedi dober duh.

Zgodovina gradu je pestra, njegova preteklost ogromna. Saj so prav vse dobe češkega naroda gradile na tem vrhu. Dandanes svobodno iščejo stare temelje globoko pod gladino sedanjih dvorišč. V spremstvu ljubeznivega stavbnega upravitelja stopaš pod Vladislavsko dvorano po stopnicah pod stavbe in dvorišča, hodiš po hodnikih med srednjeveškimi temelji, zidovi in dvoranami, vidiš prva cerkvena in grajska zidanja in celo lesene palisade prvih utrdb, ki so bile morda slovanske. Vse to se razprostira pod streho grajskega tlaka, ki tukaj leži na stebrih, je vzorno odkopano in konservirano, razsvetljeno in ventilirano. Vtis je močan; kakor da še bolj po-

svečuje Hradčanski grič, kajti zapiskom iz zgodovine pridružujejo izkopine kup realnih podatkov.

Zgoraj je preko vsega tretjega dvorišča monumentalen tlak iz poliranih granitnih plošč, najučinkovitejše in najtrajnejše, kar smo kdaj videli. Pravijo, da so spočetka ljudje po prstih hodili po tej ogromni, lesketajoči se plošči, ki je šele potisnila sive fasade gradu v pravilno distanco. Raz balustrado, kjer se je dolgo izgubljal sredi ohlapnega baročnega bazena, je prestavljen kasnogotski bronasti sv. Jurij na vitek graniten podstavek globlje v trg. Ne le, da je rastoči podstavek šele vrnil jezdecu vso njegovo deviško lepoto, ampak je postal kip zopet prava vodnjaška figura, iz katere žubori tenek curek v temni bazen. Pred brezprimernim ozadjem gotške katedrale, na skrivnostno-temnem tlaku je ta skupina pravo razodetje modernega uživiljanja v staro umetnino. Poleg nje se zgubi celo materialna mogočnost mrakotinskega monolita.

Tudi prvo dvorišče je enako tlakovano. V južnem traktu je nastalo stanovanje predsednika republike. Vladislavska dvorana je restavrirana in služi za volitev predsednika, poleg Matjaževega portala je nastala nova, prostrana stebriščna veža za sprejeme. In še mnogo drugega. Najpopolnejše, po globini vtisa podobno sv. Juriju, pa je novo, četrto dvorišče, nastalo na nekdanjem smetišču med nadškofijo in gradom.

Jesenski sprehajalec presenečen obstane pred granitnimi stopnicami, ki vodijo na teraso tega nizkega nasada ob novem mejnem zidu. Globoko občutena vedrost tega vrtnega bisera se ne more primerjati z nobenim parkom severnjaškega mesta, ki si je znalo za svoje meglene dni pričarati bajno lepe vrtove na vse obronke svojih mnogoštevilnih gričev. Ohranjen je stari zgodovinski zid, prekriljen je s pergolo, na kateri kosi zobljejo grozdje; čudovit motiv, kakor tudi stara rampa nad njim! Zid, granitne stopnice, luči: vse se druži z rosno svežino nizkega nasada, trate in kamna v celoto, ki je na omejenem prostoru prava radost in uteha človeku. Kakor nikjer na gradu, se tukaj zbira glasna mladina.

Odtod vodi nad Jelenovim jarkom nova mestna pot k Prašnemu mostu, v območje vrtov. Tudi oni so doživeli velike spremembe, toda najčudovitejši je sedaj Rajski vrt vzdolž vse grajske fronte nad Malo Strano.

Vrt, ki služi za sprejeme predsednikovih gostov, se razprostira pod okni gradu, iz katerih je preko njega videti v areno malostranske zgodovine, kakor z balkona na najkrasnejo pozornico. Rajski vrt, ki je s tretjega dvorišča dostopen po novem stopnišču, se najprej odkriva kot gojena ploskev travnatih preprog, starih, košatih dreves in bastionov, ki so vsi s čarobno palico spremenjeni v razglednike z brezprimernimi pogledi na stolpce, palače in vrtove Male Strane. — Težko je vse to pojmiti! Hodiš vzdolž Rajskega vrta in vsak trenutek ti nova krasota ustavi korak: tu pergole, tam vitek granitni steber, star svetnik, fontana, pa svojevrsten tlak, ste-

brišče neverjetne resnobe in plemenitosti. Sredi trate stoji pod širokim stopniščem granitna vaza. Vse je preprosto, toda med visoko fasado gradu in vrhovi malostranskih poslopij imajo celo visoka drevesa večnostno obliko, dasi so vzrasla in se vkljub modro urejajoči roki vse razodeva v skoraj naravni obliki. Rajski vrt je zaslužil svoje ime. Drugačen, zaseben je kraljevski vrt, ki je danes sprehajališče. V njem je še nekaj pompoznega baroka, čeprav ga je roka sodobnika očistila in mu dala jasnejši pregled. Za njim, nad Jelenovim jarkom, se do Aninega Belvedera gradi sedaj cesta, ki odkriva popolnoma nove poglede na Hradčane in katedralo. Izprehod po tej cesti je pravo razodetje, ker odkriva vse ono, kar so doslej zaslanjale krošnje dreves v Kraljevskem vrtu. To je že del onega načrta, ki bo reguliral Grad in mu dal novo podobo, vsaj kar se tiče komunikacij in vedut.

Arhitekt Plečnik, ki je z vso svojo umetniško tenkočutnostjo doslej urejeval Grad, je že zdavnaj opustil to delo. Dolgo je trajalo, preden so tradicionalni nasprotniki odkrili, da vrši nenavadno, genijalno delo in dandanes se razlega hrup najraje po nedeljskih izdajah najstarokopitnejših dnevnikov, čeprav se včasih pod članki blešči ime univerzitetnega profesorja. Kakor vse drugo kvalitetno delo, se je moralo tudi to uveljaviti proti brezumnim napadom hujskačev, brez zaščite in brez tolmača. Precej tako, kakor pri nas. Zdi se, da se edino mladina svobodno opredeljuje in meri dela mojstrov.

* * *

Z Gradu, ki je kot arhitekturni kompleks izoliran na strmem griču, vodi vijugasta Nerudova ulica mimo starin, starin, starin. Na Mali strani je barok ustvaril najsijajnejše trge in vrtove, palače in cerkve. Preobrazil je skoraj vse, kar je bilo ostalo iz srednjega veka. Kraj poln spominov, kajti v hišicah s starimi fasadami so radi stanovali umetniki, tudi naši in tudi iz naše generacije. Toda tod še ne šumi sodobno življenje, Praga je tam, preko mostov, preko Vltave.

Jedro je tudi tam ostalo staro, vendar se je prav v osrčju spremenila marsikaka fasada, nastala nova hiša, palača ali javno poslojje, celo v sosesčini prastarih spomenikov. Vse to pa je vendar podobno le spopolnjevanju in renovaciji, kajti razpored je ostal v bistvu star. Prospekt Vaclavskega trga je ostal v glavnem enak, le zgradbe so zrasle za kako nadstropje in stare hiše iz malomeščanske dobe so se umaknile velikim blokom. Večer seveda ustvari iz trga bajno iluminirano in prostrano dvorano, ki v nji kipi promet, kot na razposajeni maskeradi. Živahnost prometa je pa tudi po dnevu najmočnejši poudarek sodobne mestne slike v Pragi. Mesto, ki je na vseh periferijah zraslo za cele nove dele in se razširilo s svojimi počitniškimi naselbinami še cele ure v okolico, je mahoma oživelo v svojem osrčju ter postalo središče nadrobno spletene industrijske in trgovske mreže. V marsičem si je šumni promet izsilil izpremembe v mestni dispoziciji, vendar je

Praga ostala v svojem predvojnem sestavu skoro ista. Izginile so mestne meje in sedaj počasi nastaja ena razdeljena celota namesto prejšnjega mestnega konglomerata. Glavne komunikacije so stare, nastalo pa je dovolj posameznih novih poslopij in vrzeli po osrednjih okrajih so se naglo izpolnile. Zunanji okraji so zrastle v širino in višino. Na Žižkovu dovršujejo veliko spominsko stavbo za češke legije, doli pod Riegrovim parkom stoji nebotičniški blok delavske zavarovalnice in celo na Vaclavskem trgu stoje nove palače iz jekla in stekla. Torej dovolj novega, da bi moglo prinesiti tudi nova spoznanja in dognanja v stavbarski umetnosti.

Toda tod ne išči nove arhitekture, kakor jo je sploh v Pragi težko najti. Kajti arhitektura je v večji meri, kot ostala umetnost, produkt splošnega kulturnega stanja, ne pa le individualnega ali pa tudi skupinskega umetniškega hotenja. Tu se takoj pokaže prepad med voljo novih umetnikov in splošno tradicionalno konservativnostjo današnjega meščana. Praga je bila do revolucije deželno glavno mesto z malomeščansko mentaliteto, čeprav je bila tudi glava češke narodne misli in ji je slovanstvo dajalo nekaj širši okvir. Taka mentaliteta je trdoživ plevel, ki ga še tako močna slana modernih idej in radikalnih življenjskih sprememb ne more končno zatreti. Postaja top sovražnik vsega, kar ima v sebi razvojno iskro sodobnega življenjskega utripa ali pa lesk individualne umetnostne tvornosti. Boj zoper njo je začela že generacija, ki je danes osivela, in je razbistrila marsikateri pojem z genialnostjo svojih kritičnih pogledov, toda dobre posledice se bodo pokazale šele z novim rodом. Zato vidimo, da se po epohi, ki je gradila stanovanjske hiše v gotskem, romanskem ali v najboljšem slučaju v baročnem slogu, počasi uvaja brezbarvno in brezdušno stavbarstvo, era kompromisov, ko se nagrajuje genijalni projekti z najvišjimi cenami, grade pa puste stavbe, ki so že ob rojstvu staromodne. Zato je človek, ki išče sproščenega dejanja med sodobnimi praškimi stavbami, skoraj razočaran. Gotovo se gradi dosti dobrega, pametnega in morda tudi programatičnega. Ali razen maloštevilnih, res dozorelih stavb je dosti neuravnovešenega, ki gre v različne smeri, skratka, ni zrastle iz enotnega življenja, ki bi imelo svoj nedvomni značaj in svoje meje.

Odkod ta pojav? Saj vemo, da imajo Čehi svoje dobre stavbarje, ki stopajo z ritmom sodobnega življenja in da imajo dovolj kulturne tradicije, da bi mogli realizirati vse svoje moderne zamisleke. Kakor je v srednjem veku sodeloval ves zapad pri zgradbah v Pragi, kakor je ves čar baroka ustvaril v Pragi neprecenljiva dela, tako danes sodeluje misel vse Evrope in sredstva vse mlade države pri gradnji nove Prage. Ali je res le breme zgodovinske tradicije krivo konservativnosti? Mislim, da je večji vzrok v notranji diskrepanci modernega življenja, ki je šele na polpoti do osvobodilnega dejanja, šele v sredi boja za nove nazore in novi izraz. Boj je težaven in hodi včasih čudna pota.

Veliko število praških cerkva iz bogate umetnostne preteklosti še danes skrbi za religiozno čuvstvanje Čehov vseh veroizpovedi. Bilo bi vredno posebnega vodnika, ki bi nam razkazal vso mogočnost baročnih notranjščin, imenitnost njihovih orglarskih koncertov ali pa slovesno resnost in ceremonioznost bogoslužja v gotških cerkvah. In vendar ima ta tradicionalna kultura tudi v današnjih treznih dneh svoje nadaljevanje: skoraj najzanimivejše nove stavbe v Pragi so cerkve raznih ver, zgrajene čisto z bolj modernim pojmovanjem, kot posvetna poslopja. Med njimi ima največ pristnega značaja nova Plečnikova cerkev na Vinogradih, ki je posebno v notranjščini stroga in do dna premišljena, vsa zrasla iz absolutnosti umetniškega prepričanja. Seveda ima svoje nasprotnike v tistem taboru, ki mu je zoperno vse, kar stopi iz začaranega kroga navade.

Mimo starih poslopij in po starinskih, krivih ulicah hiti novo življenje prav tako, kakor po ravnih in širokih, lepo zasajenih cestah nove Prage. Šum tega življenja je neskončno sestavljen. Pogled na mnogoštevilne trgovine te prepriča o velikem napredku in dobrem okusu nove dobe. Razvoj je že po zunanjih vtisih sodeč krenil od lokalno pogojnega v absolutnost žive forme. Sprehajalec, ki se zanima za knjige, bo v njihovih izložbah in policah našel ne le zrcalo produkcije, ampak tudi vnete zveze z duhovno tujino. Češka literatura je vsa prenovljena, polna mladih imen, ki iščejo snov v sodobnem svetu. Često je poleg nove domače izdaje razstavljen že tuji prevod, nemški in v poslednji dobi ruski. Prevodna literatura je v češčini postala popolnoma aktualna; dela, ki so komaj izšla na angleškem, ameriškem, francoskem, španskem, ruskem, italijanskem ali nordijskem knjižnem trgu, so v kratkem času prevedena in Čehu dostopna. Tudi slovaška literatura je v praških knjigarnah dobro zastopana; nekatere knjigarne so se posvetile slovanskim literaturam sploh. Tako je postala praška knjigarna most v duhovni svet, institucija, za katero bi marsikatera država mogla zavidati mlado republiko in njene bralce.

Likovna umetnost, ki je pri Čehih s prejšnjo generacijo dosegla evropsko višino, je po vrsti izgubila svoje najboljše mojstre. Njeno današnje stanje, v kolikor ga je mogoče presoditi na podlagi razstav in umetnostnih publikacij, je neka splošna evropska umetnostna kultura. Posebnih napоров in dosegljajev vsaj na razstavah ni videti ter so morda še pokopani v mraku neznanih delavnic. Po znakih sodeč presojava položaj likovne umetnosti kot stagnacijo, ki jo karakterizira neka artistsična izoliranost. Morda se v tem češka likovna umetnost ne razlikuje mnogo od umetnosti ostalih evropskih narodov, ki oklevajoče motri razvoj življenja in dalje živi od pojemajočih formalnih fondov ter tako izgublja svojo s težavo priborjeno vlogo v današnji kulturi. Zelo mnogo je Praga storila za razstavne prostore. „Manes“ je na Vltavi zgradil svoj novi dom, ki je pogumno stopil iz nekdanje ekskluzivnosti v sredo šumnega življenja ter dal več strehe

mondenski zabavi, godbi in plesu, kot pa likovni umetnosti. Drugi klubi, ki so tudi dobili nova in boljša razstavišča, so v tem oziru bolj namenski. Stara umetnost se je preselila iz Rudolfina včasne prostore Mestne knjižnice, kjer čaka na skorajšnjo uresničenje velikega in modernega Gočárjevega načrta Državne galerije. To bo verjetno največje kulturno dejanje republike, obenem pa vsega spoštovanja vredno arhitekturno delo.

Koncertne dvorane in gledališča so v Pragi ostala stara. Tako bo sodil sprehajalec, ki ogleduje stavbe. Novi so le neštevilni kinematografi, ki so včasih prava, velika gledališča s prav resnimi umetnostnimi problemi, ter Burianovo gledališče, ki služi filmu in pa izključno predstavam popularnega komika. Prava sprememba pa se je izvršila v notranjosti, v bistvu teatra. Praga je bila kot glasbeno mesto vedno znamenita ter je dosegla po vojni reproduktivno višino, kakršnih je v Evropi malo. Ne vem, kako je z ustvarjanjem sodobne glasbene forme. Repertoar koncertov in opere je tako internacionalen po svojem umetnostnem pomenu, kakor literarne zveze. Kultura dela je prav visoka in čistih umetnostnih ambicij. Najboljša češka in tuja imena zvene pri takih prireditvah in celo z desk starega Narodnega divadla pojo in govore često gosti, kakršnih v uradni teatru ne bi pričakovali. Poleg klasičnih del češke glasbe, izvajanih v očiščeni umetniški obliki, in velikih del evropske glasbe, med katerimi se je posebno odlikoval Beethovenov „Fidelio“ pod Kleiberjevo taktiko, uprizarjajo največje novosti domače in tuje produkcije. Gosti iz Francije, Nemčije, baltičkih držav in Rusije so zelo pogosti in vse to gledališko življenje privlači s svojo pestrostjo in tudi življenjskim bogastvom. Če ti pri delu klasične glasbe vstaja tesnoba nad lepoto izgubljenega paradiža, ti pri marsikakem modernem delu kipi kri ob perspektivah doslej neznanega življenjskega občutka.

Toda Praga ima razen ustaljenih in znanih umetniških odrov tudi svoje nove tvorbe, ki zrealijo visoke napore današnje generacije, da bi dosegle nov odrski izraz. Moderno življenje s svojimi idejami in nasprotji se filtrira v „Spontanem divadlu“ Voskovca in Wericha, dveh smejočih se opazovalcev, ki podirata predsodke vseh vrst in pogumno izgovarjata tisto, kar marsikdo podzavestno čuti v svojem srcu. Odtod večer za večerom njihov spontani uspeh, ki pa ni le aktualen, ampak tudi umetniški. Njihova „Balada iz cunj“ je potegnila sliko Villonovega življenja v današnjo življenjsko problematiko ter ustvarila višjo duhovno enoto. Na tem odru ni le videti izrednih režij, ki potrebujejo zelo malo navlake za svoje sugestivne iluzije, ampak tudi svojevrstno umetniško družino in pa ples, ki odpira nov pogled na to globoko umetniško sredstvo; tak je nastop Lotte Goslar. To gledališče je močan in samozavesten zasmeh tradiciji v življenju in umetnosti.

Na čisto umetniškem stališču stoji druga gledališka družina, ki tudi gostuje v adaptirani dvoranici; to je D³⁶, že dobro znano sodobno gledališče s prav samostojnimi umetniškimi uspehi. Če sta V † W socialistično orientirana kritika zastarelosti, je D³⁶ s svojim genialnim režiserjem E. F. Burianom zgrajen na kolektivnem umetnostnem delu mlade in navdušene skupine, ki v dolgih pripravah in skušnjah izdela maloštevilne predstave v seziji. Njihov „Švejč“ je imel oder z diagonalno postavljenimi zavesami in se je na odsekih prostora sukala usoda tega kratkovidnega velikomestnega človeka in z njim vsega pasivnega in apatičnega meščanstva, ki si je ustvarilo sen o pasivni rezistenci v vojni. Švejč trči ob grobo stvarnost šele v fronti, med eksplozijami granat in ob smrti tovariša, ki pade med recitiranjem Gaskonjskih kadetov: tak presek polpreteklosti je bila tudi odrska forma igre. Njeno težišče je kultiviranje jezika kot umetniškega izrazila, kot instrumenta za ustvarjanje zvočnih sugestij. To se posebno razodeva v Wedekindovem „Občutku pomladi“, kjer je odrska izrazitost podprta z izbranimi in močnimi poudarki dirgirane luči, filma na kopreni pred odrom in čudovito muzikalno ubrane recitacije. Tako gledališče je gotovo nastalo v skladu z ostalimi novodobnimi stremljenji; vendar je eno najmočnejših uspehov češkega teatarskega dela in veliko znamenje današnjega vpliva kultivirane besede, globoke, resne, šepetane, zapete, pa tudi v kriku kreature izkričane in izjokane.

* * *

Po nočnih ulicah pojema šum vozil. Množica na hodnikih še vedno valovi, prihaja iz gledališč, kavarn, kinematografov, z dela, na delo. Današnji izprehod se nagiba k koncu. Na tišjem nabrežju je skoraj samotno, reka v svoji temni mogočnosti zrcali le glavne luči in tam nekje pod zvezdnatim nebom kipe stolpi, strehe in kupole, davna preteklost in slava. Za njo so prišle druge dobe in gradile, puščale spomenike svoje veličine. Ali bo tudi ta čas zapustil v Pragi svoje spomenike? Mislim, da jih pričinja graditi: saj so sodobniki vnuki svojih dedov in pa — dandanes je šele „Praga caput regni“.

Haloze

Dr. Žgeč Franc

(Nadaljevanje.)

Politična občina Podlehnik.

V prvem poglavju naše študije o Halozah v lanski Sodobnosti smo razčlenili dve katastralni občini politične občine Podlehnik ter smo spoznali, zakaj Haložan sam nima kruha, kdo mu ga odjeda.

Mogoče veljajo naši izsledki tudi za druge katastralne občine vinorodnih Haloz, mogoče pa je v tej ali oni občini povsem drugače. Presmela bi